Български език, Приложение / Bulgarian Language, Supplement, 73 (2026), 351–365
Print ISSN: 0005-4283, Online ISSN: 2603-3372
doi: 10.47810/BL.73.26.PR.20

Презумптивът в сръбския и хърватския език (в съпоставка с българския език и в широк балкански контекст)

Мартин Стефанов (България)
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
martin.stefanov17@gmail.com

В настоящия текст граматическата репрезентация на категорията *презумптив* се разглежда в духа на теорията на Георги Герджиков, според която презумптивът е бипропозиционална категория, отразяваща отношението между две предикативни ядра (или обстоятелствата около тях), а презумптивните изказвания, които възникват въз основа на непълните знания на говорещия, отразяват вероятностната релация между две противоположни съждения, маркирайки едното като по-достоверно (по-вероятно).

Изследването се позовава на сравнително ограничената литература по въпроса в сръбската лингвистика и представя първи опит за разглеждане на категорията *презумптив* в хърватския език. Правят се наблюдения върху спецификите на презумптива в сръбския и хърватския език от гледна точка на развитието, семантиката, парадигматиката и синтагматиката на тази категория в съпоставка с българския език и в по-широк балкански контекст – с оглед на нейните особености в езиците от балканския езиков съюз.

Ключови думи: презумптив; граматикализация; сръбски език; хърватски език; български език; балкански езиков съюз

The Presumptive in Serbian and Croatian: A Comparison with Bulgarian in a Broader Balkan Context

Martin Stefanov (Bulgaria)
Sofia University St. Kliment Ohridski
martin.stefanov17@gmail.com

This study examines the grammatical representation of the presumptive in the spirit of Georgi Gerdzhikov’s theory, which treats it as a bipropositional category reflecting the relationship between two predicative nuclei (or the circumstances surrounding them). Presumptive utterances, arising from the speaker’s incomplete knowledge, express a probabilistic relation between two opposing propositions, marking one as more credible (more probable).

© Мартин стефанов, 2026 / © Martin Stefanov, 2026

Тази статия в списание „Български език“ е с отворен достъп и се публикува под международния публичен лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

This open access article of journal “Balgarski ezik” (“Bulgarian Language”) is published under the terms of Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

Building on the limited literature in Serbian linguistics, this study presents the first attempt to approach the topic within the context of Croatian. It explores the specific features of the presumptive in Serbian and Croatian with regard to its development, semantics, and paradigmatic and syntagmatic behaviour. The analysis compares these features with Bulgarian and situates them within a broader Balkan context, taking into account the particularities of the category in the languages of the Balkan Sprachbund.

Keywords: presumptive; grammaticalisation; Serbian language; Croatian language; Bulgarian language; Balkan Sprachbund

Увод[1]

Изразяването на предположение в рамките на езиковата модалност като цяло не е напълно изяснено на категориално равнище, дискусионно остава и отношението му към категорията *евиденциалност*. И все пак оправдано изглежда разглеждането на презумптива като подкатегория на епистемичната модалност, при която говорещият оценява вероятността дадено твърдение да е истинно от гледна точка на абстрактното логическо мислене.

Обект на дискусии в българското езикознание е и мястото на граматикализираните средства за изразяване на предположение, но в настоящия текст ще се придържам към линията от изследвания, която започва с теорията на Георги Герджиков. В съответствие с нея презумптивните твърдения се възприемат като вероятностни съждения, които възникват въз основа на непълнотата на знанията на говорещия. Те се използват за оценка на степента на правдоподобност на дадено твърдение (утвърдително или отрицателно) спрямо степента на достоверност на противоречащо твърдение и за означаване на това кое от двете е (в различна степен) по-вероятно. В този смисъл презумптивът се разглежда като бипропозиционална категория, която изразява връзката между две предикативни ядра и следователно – между две съждения. Въпреки общата характеристика на инференциалите и презумптивите – наличието на семантичен компонент на субективно твърдение, основаващо се на извод, при инференциалите твърдението се базира на резултати, последствия, следи от ненаблюдавани явления и действия, докато при презумптивите то се основава на логически връзки между явления, на добре познати факти и общоприети истини, т.е. въвежда се логиката на вероятността (Герджиков/Gerdzhikov 1984: 121–153; Tarpomanova, Aleksova 2022: 373–391).

Обект на изследване в настоящия текст ще бъдат презумптивните конструкции *Биће да / ће бити да* в съвременния сръбски, както и *Bit će da / će biti da* в съвременния хърватски език. Основна задача е да се разкрият семантичните, парадигматичните и синтагматичните характеристики на граматичната репрезентация на презумптива в двата езика, да се провери дали са налице процеси на формализация и потенциално на граматикализация, както и да се съпоставят характеристиките му най-вече с тези на презумптива в българския език, но и със ситуацията в други езици от балканския езиков съюз (БЕС).

Парадигмата на презумптива в езиците от БЕС

Въпреки че мненията относно парадигмата на презумптива в българския също варират, данните за неговата употреба, събрани от различни корпуси, бази данни и интернет сайтове, дават основание да бъде предложена следната пълна парадигма на деятелните форми (Tarpomanova, Aleksova 2022)[2].

Таблица 1. Деятелни форми на презумптив в българския език

Презенс	*ще (да) четѐ*	
Перфект	*ще (да) е чел*	
	Несвидетелски	**Свидетелски**
Аорист	*ще (да) е чел*	*ще да чѐте*
Имперфект	*ще (да) е четял*	*ще да четеше*
Плусквамперфект	*ще (да) е бил чел*	*ще да беше чел*

Сред останалите езици от БЕС румънският има най-много и разнообразни граматични средства за изразяване на презумптивна семантика, които включват четири различни формата: *бъдеще време*, *кондиционал*, *конюнктив* и *инфинитив*. Формите, които се образуват с помощта на частица за бъдеще време + инфинитив (*va face*) и частица за бъдеще време + инфинитив на спомагателния глагол *съм* + миналото причастие (*va fi făcut*), имат паралели със ситуацията в останалите балкански езици, а също и с тази в сръбски и хърватски. Те могат да бъдат съпоставени с български, сръбски и хърватски и по отношение на възникването им, тъй като за тях се смята, че са транспозиционни употреби съответно на бъдеще и бъдеще предварително време. Следващата таблица представя парадигмите в съответствие с т.нар. максималистки подход (Tarpomanova, Aleksova 2022: 381–382).

Таблица 2. Форми на презумптив в румънски (максималистки подход)

	Бъдещ формат	Кондиционален формат	Конюнктивен формат	Инфинитивен формат
Свършено	*va face*	*ar face*	*să facă*	*a face*
Продължително	*va fi făcând*	*ar fi făcând*	*să fi făcând*	*a fi făcând*
Перфект	*va fi făcut*	*ar fi făcând*	*să fi făcând*	*a fi făcând*
Минало продължително	*va fi fost făcând*	*ar fost făcând*	*să fi fost făcând*	*a fi fost făcând*
Минало свършено	*va fi fost făcut*	*va fi fost făcut*	*să fi fost făcut*	*a fi fost făcut*

В гръцки също изразяването на предположение става чрез съчетание от частицата за бъдеще време и различни глаголни форми, но само конструкцията *θα* + аорист е граматикализирана и няма други граматични значения. Презумптивните конструкции с други глаголи съвпадат с различни глаголни форми. Така например формите за презенс, перфект, плусквамперфект и имперфект в презумптивната парадигма съвпадат с индикативните времена, съответно бъдеще, бъдеще предварително, бъдеще в миналото (= кондиционал) и бъдеще предварително в миналото (= минал кондиционал) (Tarpomanova, Aleksova 2022: 382).

Таблица 3. Форми с презумптивна семантика в гръцки

Презенс	*θα γράφει*
Перфект	*θα έχει γράψει*
Аорист	*θα έγραψε*
? Имперфект	*θα ήταν*
Плусквамперфект	*θα είχε γράψει*

В албански конструкциите, които могат да изразяват предположение, са транспозиции на различни времена с маркер за бъдеще време. Формите за бъдеще време на глаголите ‘съм’ и ‘имам’ заемат специфично място с оглед на ориентацията (презенс) и подобно на ситуацията в гръцки са специфични в конструкции с бъдеще време в миналото (или сегашен кондиционал) (Tarpomanova, Aleksova 2022: 383).

Таблица 4. Форми с презумптивна семантика в албански

Сегашно продължително	*do të jetë duke shkruar*
Перфект	*do të ketë shkruar*
? Имперфект	*do të ishte*
Минало продължително	*do të ishte duke shkruar*
Плусквамперфкт	*do të kishte shkruar*

Презумптивът в сръбския и хърватския език

Първите изследвания, посветени на евиденциалността и презумптива в сръбското езикознание, се появяват едва наскоро и се свързват с името на Людмила Попович. Изхождайки от теориите на Ал. Айхенвалд и Б. Вимер, авторката разграничава маркери за инференциалност на перцептивни маркери и логически изводи (Поповић/Popović 2010). Евиденциалните маркери представят заключенията на говорещия, основаващи се на наблюдаването на косвени признаци за дадена ситуация, докато логическите заключения се базират на личен опит и на знанията за света. Вторите авторката свързва

пряко с епистемичната модалност. В следващи свои текстове тя предлага по-подробни наблюдения върху лексикалните и граматичните средства, които се използват за изразяване на евиденциална семантика в сръбски (срв. Попович/Popović 2015), а наскоро постави и въпроса за отделянето на конструкцията *Биће да / ће бити да* като показател на „специфичен тип евиденциалност“, която се намира в пресечната точка между семантичните зони на евиденциалността и епистемичната модалност (Попович/Popović 2022: 176)[3].

Въз основа на примери от XVIII и XIX в., цитирани от Я. Пенкова (Пенькова/Pen'kova 2019), както и на прегледа на представителна граматическа литература от началото на XX до началото на XXI в. Л. Попович проследява процесите на реинтерпретация и развитието на презумптивна семантика във формите за бъдеще време на спомагателния глагол *biti*/*бити* – най-напред в конструкции с деятелно причастие под влияние на формите за бъдеще предварително време. А по-нататък, в резултат от повишената честотност на употребата на частицата *да* във формите за бъдеще време през последните няколко десетилетия, тя получава експанзивно разпространение в сферата на презумптивните употреби на спомагателния глагол *бити* в бъдеще време, като по този начин повлиява върху формирането на конструкциите *Биће да / ће бити да* (Попович/Popović 2022: 189–191). Интересна особеност е, че втората, т.нар. аналитична форма, най-често функционира в комбинация с наречието *пре* ‘най-вероятно’ и бива дефинирана от Л. Попович като „синтактичен фразеологизъм в презенс и перфект“ (Попович/Popović 2022).

По своя произход разглежданите конструкции в сръбския и хърватския език се основават на форми за бъдеще време на спомагателния глагол *бити/biti* и тъй като по ритмо-интонационни и словоредни причини те могат да се реализират в две различни разновидности, презумптивните конструкции също имат два варианта: *Bit će da / će biti da* в хърватски и *Биће да / ће бити да* в сръбски. Както вече беше отбелязано, те се разглеждат като бипропозиционални структури, произтичащи от синтактична (на практика обаче и семантична – б.а.) реинтерпретация на монопропозиционална структура със специфично хипотетично значение в бъдещето (Попович/Popović 2022: 180).

В сръбското езикознание реинтерпретираната алолекса *биће* (а това е приложимо и за хърватската *bit će*) се дефинира като „епистемична модална частица“, която най-често има „интродуктивна“ функция за въвеждане на „*да*-клауза“ (Ковачевић/Kovačević 2009: 188). Самостоятелно може да се използва както в интермедиална (интонационно маркирана или немаркирана), така и във финална позиция (Ковачевић/Kovačević 2009: 188; Попович/Popović 2022: 191–192). М. Ковачевич отбелязва (почти) пълната ѝ заменяемост с „модалната частица“ *в(ј)ероватно* (в хърватски – *vjerojatno*), затова в преводите на български предлагам точно такава замяна. Срв.:

*То наши постмодерности, наравно, не признају, или, **биће**, не знају.*

‘Това нашите модернисти, разбира се, не го признават или вероятно не го знаят.’

Србија је ваљда једина држава у Европи а ***биће*** *и у читавом свету у којој постоје и навелико делују невладине организације које заступају спољну политику једне стране владе.*

‘Сърбия е сигурно единствената държава в Европа, а вероятно и в целия свят, в която има толкова много неправителствени организации, които прилагат външната политика на едно чуждо правителство.’

Закаснили смо, ***биће****.*

‘Закъсняхме вероятно.’

Същия потенциал има и хърватският вариант *bit će*, като към тези употреби трябва да се добави и използването му в инициална позиция, което се потвърждава от примерите в корпуса[4]. Срв.:

Santini je, ***bit će****, došao za 10 deka kulena i malo čvaraka*.

‘Сантини вероятно е дошъл за 100 грама кулен (вид колбас) и малко пръжки.’

Ako oni crkvu podrazumijevaju zgradu onda to ***bit će*** *nije tako*.

‘Ако под църква те разбират сградата, то това вероятно не е така.’

Žena je pisala i tražila pomoć samo jedanaest puta. ***Bit će*** *nije lijepila biljeg*.

‘Жената е писала и търсила помощ само единайсет пъти. Вероятно не си е залепила сама белега.’

В хърватското езикознание употребите на глаголната алолекса *bit će* / *će biti* традиционно се разглеждат като транспозиционна употреба на бъдеще време за изразяване на вероятно сегашно действие („сегашно бъдеще време“ – *prezentski futur*) или в относителна употреба за изразяване на смекчено твърдение или несигурност (Barić et al. 1997: 416; Težak, Babić 2000: 306–307; Silić, Pranjković 2005: 194). Примерите, които се цитират в граматичната литература, в преобладаващата си част са тъкмо с формата за бъдеще време на спомагателния глагол *biti*, а наред със съвременните има и такива от класически автори от XIX или началото на XX век. С примери като последния Л. Попович свързва развитието на презумптивите с *да*-конструкция. Срв.[5]:

Bit će *da se tako govori*.
‘Ще да се говори така.’
Neće *valjda* ***biti*** *baš tako važno*!
‘Не ще да е толкова важно.’
Bit će *valjda negdje za poslom*.
‘Сигурно ще да е някъде по работа.’
Život ipak ***bit će*** *da nije nekakva smicalica*.
‘Животът все пак ще да не е някаква игра.’

***Bit će** da se razboljela*.
‘Ще да се е разболяла.’

*Ali je Vlaho već počeo gledati na onu stranu gdje je bio Kono i Pavlina kuća, a pokojne Pavle **neće** se **biti** sjetio*.
‘Но Влахо вече беше започнал да гледа в онази посока, където беше Коно и къщата на Павла, но едва ли си беше спомнил за покойната Павла.’

Наблюденията в научната литература сочат, че изразяването на презумптивна семантика с граматични средства най-често се реализира с помощта на епистемичната модална частица в комбинация с *да*-конструкция – *Bit će da / će biti da* в хърватски и *Биће да / ће бити да* в сръбски. Парадигмата обаче традиционно бива ограничавана до употребата на презенс и перфект в *да*-конструкцията, но тя всъщност е много по-широка и включва плусквамперфект, имперфект, аорист, бъдеще време и кондиционал.

Примерите с имперфект са много редки, тъй като това глаголно време е силно ограничено до фолклорните жанрове, а употребата му днес в художествената литература е изцяло маркирана и е резултат на субективен процес на престилизация. Поради трудността да бъдат обект на целенасочено търсене, конструкциите с аорист не бяха открити в сръбския корпус. За отсъствието им принципно биха могли да съществуват две причини – семантична, свързана с факта, че с аорист се означава информация от първо лице, при това се използва само в определени стилове, и честотна, свързана с ниската му честота на употреба. И все пак в хърватския корпус пример с презумптив, изразен с конструкция с аорист, беше засвидетелстван. От примера става ясно, че чрез употребата на аорист в презумптивни конструкции се обозначават ситуации, при които не самото действие е обект на референция, а обстоятелствата около него (виж по-нататък в текста).

Таблица 5. Презумптивните форми в сръбския език, засвидетелствани в корпуса

	Синтетична форма	Аналитична форма	Превод
Презенс	*биће да говори*	*(пре) ће бити да говори*	‘ще да говори’
Перфект	*биће да је говорио*	*(пре) ће бити да је говорио*	‘ще да е говорил’
Плусквамперфект	*биће да је био говорио*	*(пре) ће бити да је био говорио*	‘ще да е бил говорил’
Имперфект	*биће да говораше*	*(пре) ће бити да говораше*	‘ще да говореше’
Аорист	виж по-нататък	виж по-нататък	
Бъдеще време	*биће да ће говорити*	*(пре) ће бити да ће говорити*	‘ще да ще говори’
Кондиционал	*биће да би говорио*	*(пре) ће бити да би говорио*	‘ще да би говорил’

Прави впечатление, че същите конструкции се използват и в хърватския език, въпреки че употребата на *da*-конструкции в него е силно ограничена. Все пак, макар и без проведена квантитативна проверка, каквато не е възможна в цялост, изглежда, че разглежданите конструкции са по-честотни в сръбския корпус. На практика обаче тъкмо формалната реализация в *da/да*-конструкция осигурява влизането в парадигматични и синтагматични отношения. Както вече беше споменато, наред с разглежданите в сръбския корпус примери в презенс, перфект, плусквамперфект, имперфект, бъдеще време и кондиционал в хърватския корпус беше потвърден поне един пример в аорист: *Da,* ***bit će da*** *zato nadbiskup Stepinac nakon nastupnog razgovora s Poglavnikom* ***reče*** *velečasnom Vilimu Cecelji:…* ‘Да, вероятно затова архиепископ Степинац, след първия разговор с Поглавника, каза на преподобния Вилим Цецеля…’. Парадигмата на потвърдените форми би могла да се обобщи по следния начин:

Таблица 6. Форми на презумптив в хърватския език, засвидетелствани в корпуса за целите на настоящия текст

	Аналитична форма	Аналитична форма	Превод
Презенс	*bit će da govori*	*(prije) će biti da govori*	‘ще да говори’
Перфект	*bit će da je govorio*	*(prije) će biti da je govorio*	‘ще да е говорил’
Плусквамперфект	*bit će da je bio govorio*	*(prije) će biti da je bio govorio*	‘ще да е бил говорил’
Имперфект	виж табл. 5	виж табл. 5	
Аорист	*bit će da progovori*	*(prije) će biti da progovori*	‘ще да проговори’
Бъдеще време	*bit će da će govoriti*	*(prije) će biti da će govoriti*	‘ще да ще говори’
Кондиционал	*bit će da bi govorio*	*(prije) će biti da bi govorio*	‘ще да би говорил’

Въз основа на данните от двата корпуса може да се заключи, че в сръбски и хърватски парадигмата на презумптивния маркер *Биће да / ће бити да* и *Bit će da / će biti da* обхваща следните форми: презенс, перфект, плусквамперфект, имперфект, аорист, бъдеще време и кондиционал.

Таблица 7. Парадигма на презумптивните форми в сръбски и хърватски

Презенс	Да
Перфект	Да
Плусквамперфект	Да
Имперфект	Да
Аорист	Да
Бъдеще време	Да
Кондиционал	Да

Деятелните форми имат и свои съответствия в страдателен залог. Срв. напр.:

Биће да је *она убрзо* ***подигнута***.

‘Ще да е построена скоро.’

Пре ***ће бити да је обогаћен****, а* ***не надвладан*** *одговарајућом стихиром*.

‘По-скоро ще да е обогатен, а не надвит от съответната стихира.’

Както вече беше отбелязано, презумптивните изказвания представляват преценка за вероятност или правдоподобност, която възниква в резултат на непълнотата на знанието у говорещия. На формално равнище в сръбския и хърватския език тези конструкции се основават на формите за бъдеще време на спомагателния глагол *бити*/*biti* обикновено в комбинация с частицата *да/da*. Според водещата хипотеза тази употреба е резултат от синтактична реинтерпретация. При епистемичните частици *биће* / *bit će* обаче е налице и семантична реинтерпретация, която се дължи на загуба на лексикалното значение и развитие на нова, вероятностна граматична семантика. Все пак трябва да се има предвид, че те остават омонимни с глаголните алолекси *биће* / *bit će*, които запазват значението си за бъдеще време. В този контекст могат да се направят паралели с други езици от БЕС, като румънския и албанския, където формата за бъдеще време на спомагателния глагол *съм* също може да се използва за изразяване на презумптивно значение.

Онова, което е специфично в сравнение с българския и с езиците от БЕС, е реализацията на два вида форми, които имат различна дистрибуция в рамките на изречението, определяна от ритмо-интонационни фактори. Тази особеност е възможна благодарение на съществуването на две различни морфологични форми за бъдеще време, които се реализират като синтетична и аналитична в сръбски и само аналитични в хърватски и се използват в различни словоредни позиции (напр.: *Ивана ће говорити с њим* / *Ivana će govoriti s njim* vs. *Говориће с њим* / *Govorit će s njim*). Като следствие от това се обособяват две отделни парадигми с еднакво добра репрезентативност и честотност. От една страна, те осигуряват синтагматична вариантност, но от друга, са белег за все още слаба формална еманципация от формите за бъдеще време.

Това потвърждава и морфологичната реализация на отрицателните въпросителни форми (открити бяха форми за общ въпрос) в презумптив, базирани на алолексата за бъдеще време на спомагателния глагол *бити* – модалната епистемична частица *биће* / *bit će*. Във връзка със семантиката на въпросителните форми обаче е редно да се отбележи, че те в по-голяма степен изразяват учудване, хипотетичност, възможност, отколкото вероятност. Срв.:

Неће бити да *ме питаш која је која нота* (отрицателна форма).

‘Не ще да ме питаш коя нота коя е.’

Неће бити да *је хтео то да каже* (отрицателна форма).

‘Не ще да си искал да ти каже това.’

Да ли ће бити да *је то „народ“ или плаћени букачи?* (въпросителна форма)

‘Това народ ли ще да е, или платени викачи?’

Неће ли бити да *си промашила и време и венју?* (отрицателна въпросителна форма)

‘Не ще ли да си объркала и времето, и мястото?’

Неће ли бити да *и Тадићева коалиција и ЛДП сањају ЕУ и Запад којих, нажалост, нема?!* (отрицателна въпросителна форма)

‘Не ще ли и коалицията на Тадич, и ЛДП да сънуват Европа и Запад, каквито, за съжаление, няма?’

Друга специфична характеристика е по-слабата синтагматична връзка в рамките на конструкцията между презумптивния маркер *Биће да* / *ће бити да* и *Bit će da* / *će biti da* и глаголната форма в *да*-конструкцията. С подобен характер е синтагматичната връзка в *да*-конструкциите, но също и в разговорните форми за бъдеще време с *да*-конструкция (както и за всички сложни глаголни форми). Срв.:

Биће да *га нико други* ***није тражио***.

‘Ще да не го е търсил никой друг.’

Пре ће бити да су *неки његови лични интереси* ***постали очигледнији***.

‘Някои негови лични интереси ще да са станали по-очевидни.’

Bit će da su *mirovine u međuvremenu* ***postale*** *premale*…

‘Междувременно пенсиите ще да са станали прекалено малки…’

Prije će biti da *nakon odlaska stranih vojnika Afganistan* ***čeka*** *dug i krvav građanski rat.*

‘След оттеглянето на чуждестранните войници Афганистан ще да го чака дълга и кървава гражданска война.’

Характерна особеност на презумптивната форма *ће бити да* / *će biti da* е, че (според дефиницията на Л. Попович) тя често се реализира като „синтактичен фразеологизъм“[6]. Допълнителният лексикален елемент (стандартно това е наречието *пре*/*prije*) обаче не внася допълнителни нюанси в семантиката на конструкцията, което личи и от превода. Срв.:

Пре ће бити да бих *живот* ***дала*** *за тебе*.

‘Вероятно бих дала живота си за теб.’

Пре ће бити да си хтео *у натури да ти плати.*

‘Ще да си искал да ти плати в натура.’

Prije će biti da ćemo raditi *kad god budemo mogli.*

‘Вероятно ще работим, когато можем’

Prije će biti da *ona* ***misli*** *na onaj restoran na stadionu.*

‘Тя ще да има предвид онзи ресторант на стадиона.’

Представената парадигма (въпреки очакваната изключително ниска честотност на примерите с имперфект и аорист) поставя сръбския и хърватския език в уникално положение в сравнение с българския и останалите езици от БЕС най-вече с наличието на **бъдещи презумптивни форми** и **кондиционални презумптивни форми**.

По отношение на своята съвременна употреба презумптивът в сръбски и хърватски, подобно на презумптива в български, е ограничен. Разбира се, този въпрос се нуждае от по-детайлно изследване, но дори на този етап може да се каже, че презумптивът е характерен за разговорния стил, а чрез процеси на престилизация не е изключена и употребата му в публицистични и художествени текстове. В специализираните стилове и регистри на сръбския и хърватския език (както и на българския) съществуват други начини за изразяване на предположение.[7] В български обаче има индикации, че сферите на употреба се стесняват, ако се сравни употребата му в историографски съчинения през първата половина на XX в. (макар че и тогава личат определени индивидуални предпочитания към него) (Алексова/Aleksova 2022).

Макар и това наблюдение да се нуждае от допълнително потвърждение, предварителните наблюдения сочат, че граматичните презумптивни маркери са по-чести в двата западни южнославянски езика, отколкото в българския. Причината за това се крие в остарялото и неестествено звучене на презумптива в българския, което го поставя в колизия със сферата му на употреба – разговорния стил. От друга страна, в сръбски и хърватски презумптивът е относително нова категория (в реализацията си с частицата *да*/*da*), която стои по-близо до узуса. Допълнителен стимул за развитието и налагането ѝ, особено в сръбската норма, е възходящата езикова мода при употребата на частицата *да* дори във формите за бъдеще време, където извън разговорната норма се използва инфинитив. Напр.: *Марија ће да говори* вм. *Марија ће говорити*.

Обобщение

Прилагането на параметрите за граматикализация на Кр. Леман (Lehmann 2015) очертава няколко важни извода. Като реален изразител на презумптивната семантика епистемичната модална частица *биће* / *bit će* се отличава със загуба на семантична интегралност, дължаща се на реинтерпретация на алолексата за бъдеще време и придобиване на ново епистемично граматично значение. Загубата на фонетична субстанция при тази частица е вторична и се дължи на факта, че тя е носител на вторично граматично значение върху вече съществуваща граматична форма. Тя обаче формира затворен клас с фиксирана форма и със синтагматична вариантност, но остава омонимна с глаголната алолекса за бъдеще време на глагола *бити*.

Най-честата ѝ реализация – с *да*-конструкция – обаче развива уникална *форма (биће да / ће бити да и bit će da / će biti da),* която същевременно осигурява и парадигматичността. Критерият *задължителност* тук се изра-

зява в съвпадането на формална и семантична маркираност на знака и липсата на друг подобен граматичен знак, който може да покрие парадигматичните контексти. Същевременно във формално отношение тя е недостатъчно еманципирана от формите за бъдеще време.

Структурният обхват включва епистемичната модална частица и *да*-конструкцията със съответната глаголна форма. Синтагматичната свързаност в нейните рамки е ниска, което е характерно за *да*-конструкциите. Синтагматичната вариантност е добре развита по протежението на цялата парадигма, което отново се дължи на връзката на епистемичната частица с бъдеще време.

Заключение

Реалният носител на граматичното значение *презумптив* е епистемичната частица, но формалната реализация, която осигурява повечето парадигматични и синтагматични параметри, е *да*-конструкцията. Това в комбинация с честотния фактор дава основания да се говори за наличието на презумптивни маркери в сръбския и хърватския език (*биће да* / *ће бити да* и *bit će da* / *će biti da*), които по повечето показатели проявяват тенденция към слаба граматикализация. На граматикализация подлежи само конструкцията *биће да*, но не и вариантът *ће бити да*, който започва с енклитичен елемент. От друга страна, при него се наблюдава тенденция към фиксирана употреба с наречието *пре/prije*, което повишава позиционната му подвижност. Употребата на тези граматични средства обаче е ограничена до разговорния регистър в неговата устна и писмена (в интернет) реализация. Въпреки това изглежда, че е витална в по-голяма степен в сравнение с презумптива в българския език.

Представените данни поставят сръбския и хърватския език в уникална позиция между езиците на Балканите и по-конкретно езиците от БЕС както във формално, така и в парадигматично отношение.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

[1] Бих искал да изразя своята благодарност към рецензентите на текста за ценните препоръки.

[2] Таблици от 1. до 4. са взети от изследването на Е. Търпоманова и К. Алексова (вж. Tarpomanova, Aleksova 2022).

[3] В този смисъл изследването на Л. Попович се опира на разглеждането на алолексите за бъдеще време на спомагателния глагол *бити* от П. Пипер като показатели за епистемична модалност (Пипер и др./Piper et al. 2005: 645).

[4] Илюстративният материал се основава на корпусни и интернет източници. Използват се следните корпуси: CLASSLA Web Serbian и CLASSLA Web Croatian (Ljubešić, Kuzman 2024).

[5] Търсенето на подобни примери в корпуси или свободно в интернет е трудно, но се оказа, че дори ChatGPT може да измисли граматически правилни изречения със самостоятелно използване на епистемична частица *bit će*. Срв.: *On,* ***bit će****, nije*

razumio pitanje. *Kasni već sat vremena,* ***bit će****, zaglavio se u prometu*. *Taj film,* ***bit će****, nije baš za mene*. *Nismo još odlučili,* ***bit će*** *da ćemo pričekati*.

[6] Употребата на наречието *пре*/*prije* се среща и в т.нар. *синтетична конструкция*, но значително по-рядко. Съотношението между двете употреби е 2588 (аналитична) : 72 (синтетична) в сръбския корпус и 686 : 66 в хърватския.

[7] Другите начини за изразяване на предположение са дискутирани у Попович/Popović 2022.

ЛИТЕРАТУРА

Алексова 2022: *Алексова, Кр*. Презумптивът в българската художествена проза и в историографски съчинения. – В: *Сборник с доклади от национална научна конференция с международно участие на тема „Образование, наука, общество“, 3–4 ноември 2022 г.* Смолян, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, с. 213–222.

Герджиков 1984: *Герджиков, Г.* Преизказването на глаголното действие в българския език. София, Наука и изкуство.

Ковачевић 2009: *Ковачевић, М*. Огледи из српске синтаксе. Београд, Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Пенькова 2019: *Пенькова, Я. А*. Модально-эвиденциальные стратегии предбудущего в языках Европы: анкетирование и корпусные данные. – *Вопросы языкознания*, № 6, с. 7–31.

Пипер и др. 2005: *Пипер, П., И. Антонић, Вл. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић, Б. Тошовић*. Синтакса савременога српског језика: проста реченица. Београд, Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Нови Сад, Матица српска.

Поповић 2010: *Поповић, Љ.* Категорија евиденцијалности у српском и украјинском језику. – *Зборник Матице српске за славистику*, 77, с. 17–47.

Попович 2015: *Попович, Л*. Лексические и грамматические показатели эвиденциальности в сербском и других славянских языках. – В: Popović, Lj., M. Nomachi (eds.). *The Serbian language as viewed by the East and the West: Synchrony, Diachrony and Typology*. Sapporo, Slavic-Eurasian Research Center, Hokkaido University, pp. 219–250.

Попович 2022: *Попович, Л*. О презумптивных конструкциях в современном сербском языке. – *Славистика*, XXVI, № 1, с. 173–197.

Barić et al. 1997: *Barić, E., M. Lončarić, D. Malić, Sl. Pavešić, M. Peti, V. Zečević, M. Znika*. Hrvatska gramatika (II. promijenjeno izdanje). Zagreb, Školska knjiga.

Lehmann 2015: *Lehmann, Ch*. Thoughts on Grammaticalization (3rd edition). Berlin, Language Science Press.

Ljubešić, Kuzman 2024: *Ljubešić, N., T. Kuzman*. CLASSLA-web: Comparable Web Corpora of South Slavic Languages Enriched with Linguistic and Genre Annotation. – In: *Proceedings of the 2024 Joint International Conference on Computational Linguistics, Language Resources and Evaluation (LREC-COLING 2024)*, Torino, ELRA and ICCL, pp. 3271–3282.

Silić, Pranjković 2005: *Silić, J., I. Pranjković*. Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta. Zagreb, Školska knjiga.

Tarpomanova, Aleksova 2022: *Tarpomanova, E., K. Aleksova*. Presumptive. – In: E. Tarpomanova, P. Asenova, B. Vounchev (eds.). *Глаголати. Balkan Verb Typology*. Sofia, Sofia University Press, pp. 372–389.

Težak, Babić 2000: *Težak, St., St. Babić*. Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje (12. prerađeno i dopunjeno izdanje). Zagreb, Školska knjiga.

REFERENCES

Aleksova 2022: Aleksova, Kr. Prezumptivat v balgarskata hudozhestvena proza i v istoriografski sachineniya. – In: *Sbornik s dokladi ot natsionalna nauchna konferentsiya s mezhdunarodno uchastie na tema „Obrazovanie, nauka, obshtestvo“, 3–4 noemvri 2022 g.* Smolyan, Universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“, s. 213–222.

Barić et al. 1997: *Barić, E., M. Lončarić, D. Malić, Sl. Pavešić, M. Peti, V. Zečević, M. Znika*. Hrvatska gramatika (II. promijenjeno izdanje). Zagreb, Školska knjiga.

Gerdzhikov 1984: *Gerdzhikov, G*. Preizkazvaneto na glagolnoto deystvie v balgarskiya ezik. Sofia, Nauka i izkustvo.

Kovačević 2009: *Kovačević, M*. Oledi iz srpske sintakse. Beograd, Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.

Lehmann 2015: *Lehmann, Ch*. Thoughts on Grammaticalization (3rd edition). Berlin, Language Science Press.

Ljubešić, Kuzman 2024: *Ljubešić, N., T. Kuzman*. CLASSLA-web: Comparable Web Corpora of South Slavic Languages Enriched with Linguistic and Genre Annotation. – In: *Proceedings of the 2024 Joint International Conference on Computational Linguistics, Language Resources and Evaluation (LREC-COLING 2024)*, Torino, ELRA and ICCL, pp. 3271–3282.

Pen'kova 2019: *Pen'kova, Ya. A*. Modal'no-evidentsial'nyye strategii predbudushchego v yazykakh YEvropy: anketirovaniye i korpusnyye dannyye. – *Voprosy yazykoznaniya*, № 6, s. 7–31.

Piper et al. 2005: *Piper, P., I. Antonić, Vl. Ružić, S. Tanasić, Lj. Popović, B. Tošović.* Sintaksa savremenoga srpskog jezika: prosta rečenica. Beograd, Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga, Novi Sad, Matica srpska.

Popović 2010: *Popović, Lj*. Kategorija evidencijalnosti u srpskom i ukrajinskom jeziku. – *Zbornik Matice srpske za slavistiku*, 77, pp. 17–47.

Popović 2015: *Popović, L*. Leksicheskie i grammaticheskie pokazateli evidentsial'nosti v serbskom i drugikh slavianskikh iazykakh. – In: Popović, Lj., M. Nomachi (eds.). *The Serbian language as viewed by the East and the West: Synchrony, Diachrony and Typology*. Sapporo, Slavic-Eurasian Research Center, Hokkaido University, pp. 219–250.

Popović 2022: *Popović, L.* O prezumptivnykh konstruktsiiakh v sovremennom serbskom iazyke. – *Slavistika*, XXVI, N 1, s. 173–197.

Silić, Pranjković 2005: *Silić, J., I. Pranjković*. Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta. Zagreb, Školska knjiga.

Tarpomanova, Aleksova 2022: *Tarpomanova, E., K. Aleksova*. Presumptive. – In: E. Tarpomanova, P. Asenova, B. Vounchev (Eds.). *Глаголати. Balkan Verb Typology*. Sofia, Sofia University Press, pp. 372–389.

Težak, Babić 2000: *Težak, St., St. Babić*. Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje (12. prerađeno i dopunjeno izdanje). Zagreb, Školska knjiga.

✉ *Гл. ас. д-р Мартин Стефанов*
Катедра по славянско езикознание, Факултет по славянски филологии
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15, 1504 София, България

✉ *Assist. Prof. Dr. Martin Stefanov*
Department of Slavic Linguistics, Faculty of Slavic Studies
Sofia University St. Kliment Ohridski
15 Tzar. Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria